

JOHAN RUDOLF THORBECKE

steeds wijder kring tracht te doen gelden, verkleint de eerste steeds het aantal der bezitters. Het eene vordert gelijkheid, en de andere maakt de ongelijkheid steeds grooter"... De toenemende economische ongelijkheid achtte hij geen kortstondige crisis. Met de dooddooener van de redding brengende tijd, die zoveel revolutionnaire gedachten ontmand heeft, wilde hij zich niet paaien. „Schijnt zij” (de ongelijkheid), vroeg hij „niet het uitvloeisel eener hoe lang zo meer klemmende wet? Kapitaal trekt kapitaal aan, waar het is, wil het meerdere wezen. Wanneer met toenemenden rijkdom aan den eenen, armoede aan den anderen kant zich uitbreidt . . . wat is de wetgeving, die allen Staatsburgerschap aanbiedt onder eene door weinigen bereikbare voorwaarde, wat is die wetgeving, tenzij ironie?” Vraagt iemand of deze beschouwingen ver verwijderd zijn van Marx' „Verelendings-theorie” en van die der kapitaalsconcentratie, dan antwoorden wij: zij zijn hetzelfde. Alleen waar Marx uit deze gedachten revolutionnaire konsekwenties trok, daar eindigde Thorbecke met een vraagteken: „wie vindt den toon, waarin deze dissonant zich oplost?” Vond hij hem werkelijk niet? Zag hij de klassestrijd niet, die hij zelf voerde, het is waar: die tegen de machten van het verleden en nog niet vóór die van de toekomst? In elk geval: zo hij die toon al gevonden heeft, gezegd heeft hij het niet. „Ook de kunst van het niet-weten is bijwijlen wetenschap” luidde zijn slotwoord, in het Latijn en derhalve alleen voor de zeer-ingewijden. Verwijten zal niemand het hem. Niemand zal het zelfs betreuren: had Thorbecke de konsekwentie uit zijn inzicht getrokken, die Marx in diezelfde jaren uit hetzelfde inzicht trok: hij zou zijn eigen levenswerk vernietigd hebben, nog vóór hij het tot stand had kunnen brengen. Hier paste inderdaad die geheimzinnige „kunst der onkunde”.

Want, bedenken wij dit wel: ook zoals hij was, was Thorbecke al een gevaarlijk man in de vele ogen, die in de jaren '40 op hem gericht waren. Minister Van Maanen had hem naar aanleiding van de *Aanteekening* willen ontslaan. „Die man durft”, zei het bijna-slachtoffer niet zonder bewondering voor zijn bijna-beul. Zelfs het ergst denkbare scheldwoord dier dagen: republikein, bleef hem niet bespaard. Hij was het niet, integendeel. Daarvoor was hij zich te zeer bewust dat de „revolutie-geest in zijn tijd kampte tegen de uitvoering zijner eigene theoriën”. Maar zij die de macht dragen, zien de werkelijkheid niet gaarne zo duidelijk onthuld als Thorbecke het in die rede gedaan had. Zij hebben de sluier nodig, èn voor hun eigen geweten als ook tegen het weten van hen, die van de macht verstoken zijn.

(Slot volgt)

¹ *Erflaters van onze beschaving*, door Jan en Annie Romein, dl III.